

Maria Szymańska

**KONSTRUOWANIE (SIĘ)
AUTONOMICZNEJ
TOŻSAMOŚCI TWÓRCZEJ**

Od teorii do empirii

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie

Kraków 2025

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. U podstaw konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej	31
1.1. Tożsamość w perspektywie personalno-społecznej. Zasygnalizowanie problematyki	32
1.2. Od autonomii i konstruktów tożsamości moralnej do osobistej transformacyjnej tożsamości twórczej	56
1.3. Autonomiczna tożsamość twórcza – próba charakterystyki	86
1.4. Wybrane modele, stadia i poziomy kształtowania (się) tożsamości w perspektywie personalistyczno-aksjologicznej i pedagogicznej zorientowanej ku autonomicznej tożsamości twórczej	103
1.5. Środowisko życia stymulatorem lub inhibitorem kształtowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle warstwowej teorii integralnego rozwoju i wychowania Stefana Kunowskiego	145
Rozdział 2. Metodologiczny zarys prowadzonych badań nad konstruowaniem (się) autonomicznej tożsamości twórczej	187
2.1. Od narracji do twórczych badań biograficznych	188
2.2. Biograficzny rys uczestników badań: Władysław Podgórn i Zbigniew K. Wrona	216
2.3. Organizacja i przebieg badań nad konstruowaniem (się) autonomicznej tożsamości twórczej w perspektywie narracyjnej	229
Rozdział 3. Kluczowe czynniki determinujące konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle wypowiedzi autorów tekstów literackich	241
3.1. Poczucie identyfikacji ze środowiskiem życia	242
3.2. Poczucie przynależności społeczno-kulturowej do afirmowanego środowiska życia	271

Rozdział 4. „Centralne” wartości u podstaw konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle twórczej ekspresji narracyjnej uczestników badań	291
4.1. Miłość rodzicielska i wychowawcza w konstruowaniu (się) autonomicznej tożsamości twórczej	292
4.2. Miłość religijno-duchowa w centrum konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej	306
4.3. Twórczość transformacyjna w świetle czteroaspektowego paradygmatu interpretacji twórczości w konstruowaniu (się) autonomicznej tożsamości twórczej	336
Zakończenie	357
Bibliografia	369
Aneks	395
1. Wywiad narracyjny z Władysławem Podgórnym	395
2. Wybrane wiersze i komentarze refleksyjno-dygresyjne pisane gwarą przez Władysława Podgórnym	399
3. Esej narracyjno-poetycki Zbigniewa K. Wrony	411
Indeks osób	421
Summary: The (Self) Constructing of an Autonomous Creative Identity: From Theory to Empirical Research	429

Mamy bowiem oparcie w słowach wypowiedzianych kiedyś,
Wypowiadanych nadal z wielkim drżeniem, by nic w nich nie zmienić...
Czy tylko tyle?
Są z pewnością niewidzialne Ręce, które trzymają nas tak,
Że z wysiłkiem dźwigamy łódź, której dzieje nadają bieg
pomimo mielizn.
Czy wystarczy zagłębić się w źródła, nie szukając niewidzialnych Rąk?

(Karol Wojtyła, *Źródła i ręce*)

Wstęp

Problematyka dotycząca tożsamości wciąż wydaje się być aktualna, czego odzwierciedleniem są szeroko prowadzone dyskursy w przestrzeni interdyscyplinarnej, sięgające zasadniczo do teorii Erika H. Eriksona¹, postrzeganej w nowej optyce badawczej². Dlatego też w niniejszej publikacji zostaną zaprezentowane różne, wybrane stanowiska badaczy, których wkład w przybliżenie konstruktów tożsamości jest bezcenny zarówno dla środowiska akademickiego, jak i środowiska życia codziennego, które współtworzą wspólnoty osób niejednokrotnie poszukujących odpowiedzi na pytania dotyczące swego jestestwa w środowisku społecznym (rodzina, szkoła, miejsce pracy), kulturowym czy religijno-duchowym. Szczególnie istotnym będzie ujęcie tożsamości w perspektywie personalistyczno-pedagogicznej, a dokładniej w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej, gdzie „w dużej mierze tożsamości osoby lub wspólnoty tworzą takie utożsamienia z wartościami, normami, ideałami, wzorami, bohaterami, w których osoba lub wspólnota się rozpoznają”³ i oddziałując na siebie wzajemnie determinują w znacznym stopniu osiąganie konkretnego poziomu tożsamości osobowej i wspólnotowej. Umożliwi to udzielenie odpowiedzi na pytania: Kim jestem? Kim jesteśmy? w wymiarze personalistyczno-teocentrycznym, który nadaje perspektywie patrzenia na tożsamość szczególnego rysu, bowiem w centrum rozumienia i interpretacji tej kategorii znajduje się triada wartości: Dobro, Prawda i Piękno rezonujące Bożą miłością na człowieka⁴. Wspomniana perspektywa wydobędzie proces

1 E.H. Erikson, *Identity, youth and crisis*, Norton, New York 1968; E.H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia*, tłum. M. Żywicki, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004; E.H. Erikson, J.M. Erikson, *Dopełniony cykl życia*, tłum. C. Matkowski, Helion, Gliwice 2011.

2 E.P.Schachter, R.V.Gallihier *Fifty years since „Identity: Youth and crisis”: A renewed look at Erikson’s writings on identity*, „Identity” 2018, 18(4), s.247–250. DOI: 10.1080/15283488.2018.1529267

3 P. Ricoeur, *O sobie samym jako innym*, tłum. B. Chelstowski, WN PWN, Warszawa 2018, s. 201.

4 Benedykt XVI, *Encyklika Deus caritas est*, tłum. zbiorowe, Polwen, Radom 2006.

stawania się Człowieka jako osoby⁵, z uwzględnieniem aspektu pojmowania natury w znaczeniu metafizycznym⁶ oraz postrzegania człowieka przez jego czyn w rozumieniu *actus personae*, kryjącym w sobie syntezę *actus humanus* i *actus voluntarius*⁷. Wiąże się z tym proces coraz bardziej świadomego i refleksyjnego przeżywania swej podmiotowości w jej indywidualnym profilu, specyficznym dla danej osoby⁸, znajdującym przełożenie na jej rozumienie siebie w wymiarach: intrapersonalnym i interpersonalnym, intraaktywnym i interaktywnym. Dzieje się tak m.in. dzięki spełnianym funkcjom świadomości otwierającej przystęp człowieka do duchowości, dając mu w nią pewien wgląd⁹. Duchowość, poprzez świadomość, „tworzy w przeżyciu doświadczalną wewnętrzną jego bytowania i działania”¹⁰, umożliwiając głębsze otwarcie się na Transcendencję, a zatem pełniejsze poznawanie i rozumienie siebie w świetle odczytywanego i realizowanego powołania życiowego, prowadzącego człowieka do spełnienia siebie i bycia szczęśliwym¹¹. Karol Wojtyła zauważa:

Spełnić siebie i być szczęśliwym – to prawie tożsamość. Spełnić siebie zaś to urzeczywistnić owo dobro, przez które człowiek jako osoba staje się dobry i jest dobry. Zarysowuje się wyraźnie łączność pomiędzy szczęśliwością a aksjologią osoby. Łączność ta zachodzi w spełnieniu czynu i w nim się urzeczywistnia¹².

Duchowość wydobywa jakość tożsamości, która uzewnętrznia się w postawie wobec Boga, siebie, innych ludzi i świata i urzeczywistnia poprzez transcendencję osoby w czynie. Jej komplementarnym aspektem jest integracja osoby w czynie¹³, zapewniająca harmonijne przeżywanie własnej podmiotowości i duchowości¹⁴, a zatem przeżywanie własnej tożsamości. Takie spojrzenie na

5 S. Chrost, *Podstawy pedagogii osoby*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2022.

6 K. Wojtyła, *Osoba i czyn i inne studia antropologiczne*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, s. 130–133.

7 Tamże, s. 73–76.

8 Tamże, s. 94–96.

9 Tamże, s. 89–96.

10 Tamże, s. 96.

11 K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, dz. cyt., s. 216.

12 Tamże, s. 216–217.

13 Tamże, s. 229–232.

14 Tamże, s. 228.

człowieka jako osobę wpisuje się w rozumienie humanizmu chrześcijańskiego¹⁵ i wykracza poza ramy personalizmu humanistycznego ujmującego człowieka w perspektywie antropocentrycznej¹⁶, która w powiązaniu z podejściem humanistycznym do kategorii tożsamości przyjmuje postać płynną, wieloznaczną¹⁷. Podejście humanistyczno-atropocentryczne wiąże się z dostrzeganiem specyficznych przejawów problematyczności w zakresie określenia tejże kategorii. Problematyczność ta przejawia się w dwóch kluczowych wymiarach: teoretycznym, związanym z wielością i różnorodnością jej ujmowania w różnych dyscyplinach naukowych i „z perspektywy podmiotu (jednostkowego oraz zbiorowego) stojącego przed koniecznością umiejscowienia siebie w ponowoczesnym świecie, określenia sposobu funkcjonowania w rzeczywistości podlegającej nieustannym zmianom i tym samym zmuszonego do refleksji, wyboru spośród wielu często nieprzystających, bądź też odwrotnie – zbliżonych do siebie nawzajem alternatyw”¹⁸, będących przedmiotem rozważań nad tożsamością. Mirosława Nowak-Dziemianowicz pisze:

Niespójna jest dzisiaj nasza tożsamość. Skazani na konieczność wyboru, pozbawieni pewności przeszłych wzorów, które przy tak ogromnej ekspansji techniki, technologii nie mogą być po prostu przekazywane z pokolenia na pokolenie, my rodzice i nasze dzieci czujemy się bezradni. Który z nas rodziców odpowie dzisiaj odpowiedzialnie i z pełnym przekonaniem na pytanie dziecka, dotyczące jego przyszłości? Skąd mamy czerpać wiedzę o tym, jaki zawód warto wykonywać, jak będzie wyglądał rynek pracy w przyszłości? Jak mamy umieć opisać naszym dzieciom ich rzeczywistość, skoro pojawia się inna, alternatywna, równoprawna rzeczywistość, nazywana rzeczywistością rozszerzoną? Jak mamy być spójni, wewnętrznie zrównoważeni, kiedy wszystko staje się możliwe? Kiedy możemy przenosić się w kilka różnych rzeczywistości i w każdej z nich pełnić z powodzeniem zupełnie różne role?¹⁹

15 M. Gogacz, *Szkice o kulturze*, Michalineum, Kraków–Warszawa 1985, s. 126–136.

16 Por. Z. Marek, *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017, s. 141–144.

17 Zob. E. Smolarkiewicz, J. Kubera (red.), *Tożsamość i identyfikacje. Propozycje teoretyczne – doświadczenia badawcze*, „Człowiek i Społeczeństwo” 2017, t. 44.

18 E. Smolarkiewicz, J. Kubera, *Wprowadzenie. Tożsamość i identyfikacje*, dz. cyt., s. 7.

19 M. Nowak-Dziemianowicz, *Zmiana jako przedmiot i efekt społecznych badań jakościowych*, „Jakościowe badania pedagogiczne” 2017, t. 2, s. 83.

Wspomniana problematyczność i złożoność pojęcia tożsamości, zwłaszcza w osadzeniu personalistyczno-humanistycznym, nasuwa potrzebę zwrócenia się ku jej percepcji w zasygnalizowanej już perspektywie personalistyczno-teocentrycznej, wydobywającej wartość metafizycznego myślenia²⁰ w odniesieniu do egzystencjalnego pojmowania bytu, w którym tożsamość jest nie tylko osadzona, ale odpowiedzialnie jest konstruowana i konstruuje (się). Warto tu przywołać myśl Marii Boużyk i Stanisława Chrobaka:

Egzystencjalne rozumienie bytu, którego zwieńczeniem jest sąd o istnieniu Boga, ma znaczenie dla rozwiązań pedagogicznych. Kwestia jedności bytu pozwala uniknąć złudzenia redukcjonizmu przyznającego całości ludzkiego bytu mniejszą realność niż częściom organicznym, procesom biochemicznym, neuronalnym itp. Sankcjonuje zatem traktowanie człowieka jako podmiotu wyposażonego w realną egzystencję, trwałą tożsamość, a więc moralnie odpowiedzialnego za swoje czyny. Uzasadnia także konieczność przekraczania perspektywy posiadania w wychowaniu, a więc mówienia o integralnym rozwoju nie tylko w kategoriach zmian i pozyskiwania nowych jakości, np. różnych cennych kompetencji społecznych, zawodowych²¹.

Biorąc pod uwagę powyższe, można dostrzec jak istotne jest wzbudzenie odpowiedzialnej czujności wobec procesu konstruowania (się) tożsamości osoby i społeczności, zwłaszcza że „jednostka w swym poczuciu tożsamości wykorzystuje różne swe cechy i role, lecz trudno jest jednoznacznie stwierdzić, dlaczego bardziej jedne niż drugie; nie zawsze też łatwo stwierdzić, jakie są proporcje między nimi w sytuacji, gdy tożsamość zbudowana jest z wielu składników”²². Znajduje to wyraz w harmonijnej (spójnej) lub nieharmonijnej strukturze tożsamości z którą osoba czuje się dobrze²³, „uznając ją po prostu

20 A. Maryniarczyk, *Transcendentalia i metafizyczne zasady*, [w:] *Analogia w filozofii*, „Zadania Współczesnej Metafizyki” nr 7, A. Maryniarczyk, K. Stępień, P. Skrzydlewski (red.), Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005, s. 43–68.

21 M. Boużyk, S. Chrobak, *Problem teocentrycznej antropologii w filozoficznej myśli Andrzeja Maryniarczyka sdb jako przyczynek do identyfikacji współczesnego nurtu konserwatywnego w polskiej pedagogice*, „Polska Myśl Pedagogiczna” 2022, 8, s. 121.

22 M. Golka, *Czy istnieje wielokulturowość tożsamości?*, [w:] *Kim jestem? Kim jesteśmy? antropologiczne i socjologiczne konteksty współczesnej tożsamości*, D. Czakon, M. Boruta (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2017, s. 10.

23 Tamże, s. 9–10.

za swoją i akceptując ten stan rzeczy, gdy zaś ktoś mający rzekomo spójną tożsamość odczuwa z jakiegoś powodu dyskomfort²⁴. Taki stan rzeczy budzi troskę o jakościowe konstruowanie (się) tożsamości człowieka, o jego poczucie tożsamości w dostrzeżeniu jej indywidualności (niepowtarzalności), ciągłości (stałości) i spójności (integralności)²⁵. Jest to troska obejmująca konstrukty tożsamości nie tylko jednostkowej, społecznej, zbiorowej²⁶ (w tym zawodowej, np. nauczycielskiej²⁷), ale i kulturowej²⁸, religijnej²⁹, duchowej³⁰, moralnej i narracyjnej³¹, jak też osobistej tożsamości twórczej/artystycznej³² itd. Wiąże się z poczuciem odpowiedzialności za strukturalną jakość tożsamości afirmowaną przez przysłe (nowe) pokolenia tworzące obraz świata³³ na miarę swoich możliwości, aktualizujących się w przestrzeni życia społeczno-kulturowego, w tym religijno-duchowego. Z tego kontekstu wyłania się znaczenie spojrzenia personalistyczno-teocentrycznego i pedagogicznego na tożsamość osoby, ujawniającej się w czynie. Przyjęcie takiej perspektywy stanowi kluczowy punkt odniesienia dla prowadzonych przeze mnie badań, których przedmiotem jest

24 Tamże, s. 10.

25 Tamże.

26 Tamże, s. 7–19.

27 H. Kwiatkowska, *Tożsamość nauczyciela. Między anomią a autonomią*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005; W. Drózka, *Badania biograficzne w pedeutologii. Stan i kierunki ewolucji*, „Przegląd Badań Edukacyjnych Educational Studies Review” 2014, nr 19 (2/2014), s. 211–234. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2014.030>

28 J. Nikitorowicz, *Tożsamość jako twórczy wysiłek podmiotu otwierający na dialog międzykulturowy*, [w:] *Kultury narodowe na pograniczach*, J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska (red.), Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, Białystok 2006.

29 K. Pankowska, *Tożsamość religijna w dobie kultury popularnej*, [w:] *Tożsamość religijna w nowożytności*, L. Dyczewski, K. Jurek (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2015.

30 Ch. Kiesling, M.J. Montgomery, G.T. Sorell, R.K. Colwell, *Identity and Spirituality: A Psychosocial Exploration of the Sense of Spiritual Self*, „Developmental Psychology” 2006, t. 42, nr 6, s. 1269–1277.

31 K. Atkins, *Narrative Identity and Moral Identity*, Routledge, New York 2018; P. Birindelli, *Narrative Identity: A Personal Roadmap*, Franco Angeli s.r.l., Milano 2022.

32 R. Puente-Diaz, J. Cavazos-Arroyo, *Creative Personal Identity and Creative Mindsets, and Their Implications for Creative Potential and Metacognition: A Latent Variable and a Latent Class Approach*, *Creativity*, „Theories – Research – Applications” 2021, 8(2).

33 Por. S. kard. Wyszyński, *Idzie nowych ludzi plemię. Wybór przemówień i rozważań*, Pallottinum, Poznań 2001, s. 31–39.

właśnie autonomiczna tożsamość twórcza i jej konstruowanie(się), co znajduje uzasadnienie w słowach Leona Dyczewskiego:

Tożsamość jest czymś stałym w jednostce i zbiorowości, niezmiennym w swoim centrum, ale zmiennym na peryferiach. Zmiany nie przynoszą uszczerbku tożsamości, a nawet uwyrażniają w niej to, co jest *proprium* jednostki czy zbiorowości. Wówczas owo *proprium* się wzmacnia, wzmacnia się też trwanie jednostki czy zbiorowości w zmieniającym się świecie. Zmiana jest przejawem ich zdolności adaptacyjnych do zmieniającej się rzeczywistości. Jeżeli im tego zabraknie, to popadają w stagnację albo się rozpadają³⁴.

Tożsamość częściowo jest dana, a częściowo wypracowywana, czyli konstruowana, negocjowana, jest jednością stałą, a jednocześnie zmienną, bo jednostka i zbiorowość żyją w bardzo bogatym treściowo i zmiennym otoczeniu, szczególnie obecnie³⁵.

Ujęcie tożsamości jako danej i wypracowywanej jest zbieżne z jej rozumieniem przez Mariana Golkę:

W tożsamości mogą istnieć różne składniki, warstwy, kręgi. Jest tam coś, co nazywane bywa tożsamością nadaną poprzez przyjście na świat z określonymi predyspozycjami genetycznymi oraz społeczno-kulturowymi w określonej rodzinie i kulturze; jest tam warstwa nabyta w procesie socjalizacji niejako bez udziału woli jednostki; istnieje wreszcie własne świadome działanie jednostki, która mediuje między tamtymi składnikami, dobierając sobie nadto inne³⁶.

Takie rozumienie tożsamości prowadzi do konkluzji, że proces jej kształtowania (się) uwarunkowany jest czynnikami wewnętrznymi (rozwojowymi), które sprawiają, że tożsamość konstruuje (się) niejako sama, oraz zewnętrznymi, które na proces jej kształtowania oddziałują, w pewien sposób ją formując. W perspektywie personalistyczno-teocentrycznej owo „samo-konstruowanie się” tożsamości wymaga uwzględnienia jej specyficznego profilu „zapisanego” w potencjalności rozwojowej osobowości, pojmowanego jako daru Bożego domagającego się dojrzałej aktualizacji przy współpracy człowieka z Łaską Bożą,

34 L. Dyczewski, *Tożsamość religijna*, [w:] *Tożsamość religijna w nowoczesności*, L. Dyczewski, K.P. Jurek (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 11.

35 Tamże.

36 M. Golka, *Czy istnieje wielokulturowość tożsamości?*, dz. cyt., s. 10.

co dokonuje się z poszanowaniem jego wolnej woli. To podejście do tożsamości koresponduje z charakterem przebiegu procesu *suppositum*³⁷, czyli stawania (się) człowieka jako osoby przeżywającej swą podmiotowość i duchowość, potrafiącej spojrzeć na swą naturę nie tylko z perspektywy egzystencjalnej ale i metafizycznej, integrującej wewnętrzny świat osoby z jej środowiskiem życia. W tym procesie istotną rolę odgrywają m.in.: wartości konstytuujące tożsamość³⁸, jakość przebiegu introcepcji wartości³⁹, poziom świadomości aksjologicznej⁴⁰, osiągnięcie autonomii⁴¹, jak też dojrzałego poziomu transformacyjnej twórczości osoby⁴², postrzeganej w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej, wpisującej się w pedagogię Bożego działania. Aspekt twórczy owego stawania się łączy się z tym, że człowiek jest nie tylko sprawcą swego czynu ale i jego twórcą, a zatem kształtuje (tworzy) „swoją wartość moralną”⁴³. Z jednej strony jest „człowiekiem-twórcą”, a z drugiej „człowiekiem-tworzywem”⁴⁴, co znajduje przełożenie na konstruowanie (się) tożsamości człowieka, w którym „coś się dzieje”, „coś się z nim dzieje” i „coś się przez niego dzieje”, emanując tym „czymś” na jego otoczenie. Takie spojrzenie na tożsamość i jej konstruowanie (się) uzasadnia potrzebę zatrzymania się nad opracowanym przeze mnie nowym konstruktem tożsamości, którym jest autonomiczna tożsamość twórcza. W konstrukcie tym integrują się struktury autonomii (zasadniczo autonomii moralnej) oraz twórczości (zwłaszcza transformacyjnej), postrzegane w optyce personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej.

Przedstawione pokrótce wybrane aspekty dotyczące tożsamości we wspomnianej perspektywie stanowią punkt odniesienia do prowadzonych przeze mnie badań o charakterze teoriopoznawczym i empirycznym w celu określenia

37 K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, dz. cyt., s. 93–96.

38 S. Hitlin, *Values as the Core Personal Identity: Drawing Links between Two Theories of Self*, „Social Psychology Quarterly” 2003, nr 66.

39 S. Kunowski, *Wartości w procesie wychowania*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.

40 M. Kowalski, *Świadomość aksjologiczna i/a tożsamość człowieka – perspektywa edukacyjna (analizy i refleksje)*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2021, t. 24, z. 1.

41 Por. B. Śliwerski, *Autonomia*, [w:] *Encyklopedia pedagogiki aksjologicznej*, K. Chałas, A. Maj (red.), Polwen, Radom 2016, s. 126–132.

42 M. Szymanska, *Transformative creativity in teacher formation. A pedagogical approach*, Wydawnictwo Akademii Ignatianum, WAM, Krakow 2017.

43 K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, dz. cyt., s. 119.

44 Zob. tamże, s. 119–120.

pojęcia autonomicznej tożsamości twórczej i ukazania procesu jej konstruowania (się) z uwzględnieniem kluczowych czynników oddziałujących na ten proces w świetle poetycko-narracyjnych wypowiedzi podmiotów badań. Osiągnięcie tego celu wymagało zgromadzenia odpowiedniego materiału badawczego za pomocą adekwatnych metod i technik badawczych, jego analizy i interpretacji prowadzących do konkluzji, co znalazło odzwierciedlenie w strukturze niniejszej publikacji obejmującej cztery rozdziały, zakończenie z wnioskami, bibliografię i aneks.

Pierwszy rozdział, zatytułowany *U podstaw konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej*, obejmuje:

- a) ogólny zarys kategorii tożsamości sięgający do zasygnalizowanej już teorii Eriksona, ukazującej trzy typy integracji struktury „ja”. Istotnym aspektem wpisującym się w opis tej kategorii jest: kontekst jej funkcjonowania; poczucie tożsamości w wymiarach: biograficzno-wertykalnym i społeczno-horyzontalnym, kształtowanie tożsamości; rozwój tożsamości; konsolidacja tożsamości; przejście tożsamości oraz rozstrzygnięcia dotyczące tożsamości. Kategoria tożsamości ukazana jest w perspektywie interdyscyplinarnej z wydobyciem personalistycznej, która uwzględniła aspekt autoteologicznego kreowania własnej egzystencji i coegzystencji z innymi, jak też centralne znaczenie wartości w kształtowaniu (się) tożsamości. Moc i siła wartości determinują funkcjonowanie tożsamości poprzez funkcję operacyjną i motywującą, sprzyjają budowaniu zaangażowania, refleksyjności, otwartości na zmianę i elastyczności, autonomii, „zdrowej” przynależności, jedności, pogłębieniu świadomości, dojrzałemu przeżywaniu własnej podmiotowości, sprawczości i twórczości, co dokonuje się w wymiarze społecznym towarzyszącym jej personalnemu kształtowaniu (się). Można dodać, że „tożsamość (łącznie – jednostkowa i społeczna) splatają się, zawierając pewien aspekt subiektywny (samowyobrażenie jednostki) i obiektywny (oczywiście tylko w sensie społecznym). Trzeba też pamiętać o tym, że każdy przejaw przynależności społecznych, a przede wszystkim ich zmian, łączy się prawdopodobnie z pewnymi rekonstrukcjami w poczuciu tożsamości. Tożsamość jednostkowa (choćby poprzez publiczną jej autoprezentację) wpływa z kolei w pewnym stopniu na przynależność społeczną, na to czy jednostka jest dopuszczana do pewnych grup, czy eliminowana z nich⁴⁵, co wymaga dojrzałego podejścia

45 M. Golka, *Czy istnieje wielokulturowość tożsamości?*, dz. cyt., s. 11.

do zasad uczestnictwa w życiu wspólnotowym, pośród których ewangeliczna zasada miłości bliźniego określa „zdrową” partycypację w życiu społecznym człowieka⁴⁶;

- b) charakterystykę autonomii, w tym autonomii moralnej, korespondującą zasadniczo z konstruktem tożsamości moralnej, postrzeganej w perspektywie personalno-społecznej. Opis tego konstruktu uwzględnia różne rodzaje wyobraźni moralnej (idylliczną, bałwochwalczą, diaboliczną i wzbogaconą – chrześcijańską⁴⁷). Wyłania się z niego aspekt kształtowania się charakteru moralnego, uwarunkowanego między innymi pracą nad sobą i urabianiem silnej woli⁴⁸. Znajduje to przełożenie na formowanie (się) właściwego sumienia moralnego, którego owocem funkcjonowania jest poczucie dobrostanu, pojmowanego w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej. Kształtowanie (się) tego konstruktu uwarunkowane jest także wrażliwością moralną łączącą się z wrażliwością duchową, religijną i estetyczną, a zatem jest ono powiązane z tworzeniem (się) konstruktów: religijnego i duchowego i kulturowego. Podczas omawiania tego ostatniego nie można zignorować konstruktów osobistej tożsamości narracyjnej i twórczej, zdolnej do autoweryfikacji i samosprawczości, odważnie sięgającej do przekonań i wartości wyrażanych w sposób autonomiczny. Z konstruktem osobistej tożsamości twórczej wiąże się poczucie twórczej tożsamości, wspierającej charyzmatyczne działania osoby lub społeczności. Przyjmując, że sumienie twórcze właściwie funkcjonuje w obszarze rozstrzygnięć i decyzji, domen wartości i poziomów twórczości, warto pochylić się nad kategorią transformacyjnej twórczości rozumianej w perspektywie personalistyczno-teocentryczno-pedagogicznej. Ta kategoria prowadzi ku wyłonieniu autorskiego rozumienia, czym jest osobista transformacyjnej twórczość, zasadzająca się na pojmowaniu twórczości jako dar dany i zadany, a zatem dar, za który człowiek ponosi odpowiedzialność przed sobą, Bogiem i ludźmi, z którymi dzieli się swymi wytworami kultury, które nie mogą egzemplifikować kultury

46 Zob. K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, dz. cyt., s. 301–335.

47 V. Guroian, *Of Weeds & Fairy Tales: The Idylls, Idols & Devils That Corrupt the Moral Imagination*, „Touchstone. A Journal of Mere Christianity” 2005, May, <http://www.touchstonemag.com/archives/article.php?id=18-04-034-f> (dostęp: 15.09.2014).

48 Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000, s. 221.

niskiej, łatwej, prymitywnej, nie wymagającej odniesienia do kultury elitarnej. Jej atrybutem jest autonomia, zwłaszcza autonomia moralna, rezonująca poprzez twórczą aktywność na innych, na środowisko, które zmienia się pod jej wpływem. Osobista transformacyjna twórczość wpisuje się w obszar poczucia autonomii i poczucie osobistej transformacyjnej twórczości, scalając się w konstrukt osobistej transformacyjnej tożsamości, prowadzący ku konstruowaniu (się) autonomicznej tożsamości twórczej;

- c) próbę charakterystyki autonomicznej tożsamości twórczej zasadzającej się we wspomnianym konstrukcie osobistej tożsamości twórczej, wymagającej odniesienia do właściwości dojrzałej osobowości, wyrażającej się w autonomii sumienia i autonomicznej aktywności. Przyjęcie, że właściwości osobowości korespondują z domenami wartości w twórczości zwłaszcza transformacyjnej, prowadzi ku rozumieniu, czym jest autonomiczna tożsamość twórcza, w której syntetyzują się wspomniane konstrukty tożsamości, wydobywając indywidualność osoby w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej;
- d) opis wybranych modeli, stadiów i poziomów kształtowania (się) tożsamości w perspektywie personalistyczno-aksjologicznej i pedagogicznej zorientowanej ku autonomicznej tożsamości twórczej. Należy tu wspomnieć o modelu konstruowania (się) tożsamości w koncepcji Crocetti, Albarello, Meeus i Rubini⁴⁹, wpisujący się w proces kształtowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej, która wyraża się w samo-identyfikacji, dojrzałej klaryfikacji siebie, zdeterminowanej refleksyjnością moralną, gotowością do obrony wartości, w tym wartości wiary, co dokonuje się stopniowo w określonych stadiach rozwojowych, postrzeganych w świetle personalistyczno-teocentrycznym i aksjologicznym i pedagogicznym. Przebieg tych stadiów warunkuje kształtowanie (się) i funkcjonowanie tożsamości na określonych poziomach (m.in. prekonwencyonalny, konwencyonalny i postkonwencyonalny⁵⁰). Wzięcie pod uwagę ich specyfiki oraz modeli kształtowania (się) tożsamości doprowadziło do stworzenia autorskiej propozycji określenia etapów konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej, przyjmującej postać:

49 E. Crocetti, F. Albarello, W. Meeus, M. Rubini, *Identities: A developmental social-psychological perspective*, „European Review of Social Psychology” 2023, 34: 1, s. 166–167. DOI: 10.1080/10463283.2022.2104987.

50 L. Witkowski. *Tożsamość i zmiana*, Wydawnictwo UMK, Toruń 1988, s. 132–134.

- labilną, związaną z charakterem ideacyjnym twórczości. Jej funkcjonowanie cechuje się: niskim poziomem stabilności i wierności uznawanym wartościom (przejawia się to w relatywistycznej postawie wobec nich i labilności uczuciowej); zmiennością w zakresie podejmowanych wyborów i decyzji; niskim poziomem motywacji wewnętrznych a wysokim motywacji zewnętrznych; niskim poziomem asertywności i autonomii wobec środowiska oraz wobec własnej sfery popędowo-pożądaniowej; dysharmonią wewnętrzną; narcyzmem; niedojrzałą wrażliwością etyczno-estetyczną, religijną i duchową; niedojrzałością w zakresie uprawianych zainteresowań i pasji itd., niskim poziomem umiejętności refleksyjnego praktyka;
- stabilizująco-harmonizującą się, funkcjonującą na poziomie konwencjonalnym, kiedy osoba nadaje nowy sens swojemu życiu, angażując się całą sobą w to, co robi i traktuje swoje zadania jako powinność. Osoba na tym poziomie cechuje się coraz dojrzałą świadomością aksjologiczną, podejmuje pracę nad usprawnieniem swojej woli w celu osiągnięcia autonomii moralnej. Rozwija poczucie własnej wartości i dostrzega wagę godności jako daru, dąży do samospełnienia, samowibrania i samopotwierdzenia. Podejmuje refleksję nad egzystencjalno-metafizycznym wymiarem życia. Dostrzega wartość ładu moralnego, dającego poczucie pokoju, bezpieczeństwa i stabilności, ale nie zatrzymuje się nad tym poczuciem, dostrzegając znaczenie sytuacji losowych dla kształtowania jej sfery życia duchowego. Jej percepcja twórczości zmienia się ku twórczości dojrzałej ujmującej ją w kategoriach daru danego i zadanego, wyzwalając poczucie odpowiedzialności za własną twórczość i poczucie odpowiedzialności za autonomiczne konstruowanie (się) własnej tożsamości twórczej, której wartość zaczyna sobie uświadamiać;
- stabilno-harmonijna, nadająca swej egzystencji nową autonomiczną jakość, w której rzeczywistość duchowa staje się centralnym punktem odniesienia w projektowaniu i realizacji celów życiowych. Na tym etapie twórczość traktowana jest wyraźnie jako dana i zadana, co koresponduje z ujęciem tożsamości jako danej i zadanej jednocześnie. Przyjmuje postać twórczości dojrzałej lub wybitnej⁵¹, pojmowanej jako osobista

51 E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 216–218.

- twórczość transformacyjna, posiadająca autonomiczny charakter. Na tym poziomie osoba przeżywa także swą autonomiczną podmiotowość, przejawiając wysoki poziom świadomości aksjologicznej, ułatwiającej jej transcendencję w czynie. Cechuje się wysokim poziomem umiejętności refleksyjnych, odczytuje i realizuje swoje powołanie zgodnie z Wolą Bożą, którą odczytuje w przestrzeni swego serca cechującego się postawą mądrości, wierności i służby wobec Boga, innych ludzi i świata, w zakresie wpisującym się w swoją życiową misję. Doświadcza harmonii wewnętrznej, niezależnie od sytuacji, które mogłyby ją zdestabilizować, co jest związane z metafizycznym rozumieniem rzeczywistości, w której żyje i spełnia się jako Człowiek przeżywający w pokorze wartość swej autonomicznej tożsamości twórczej w świetle ośmiu błogosławieństw;
- e) ujęcie środowiska życia jako stymulatora lub inhibitora kształtowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle warstwicowej teorii integralnego rozwoju i wychowania Stefana Kunowskiego⁵², obejmującej czynniki biologiczne, psychologiczne, społeczne, kulturowe i duchowe/religijne w zakresie rozwoju warstw rozwojowych, ich struktur i aktywności domagających się właściwie realizowanych funkcji wychowawczych: *sanare, edocere, educere, educare* i *christianisare/initiare*. Złożoność tych czynników uwzględniających bogactwo podłoża rozwojowego człowieka, proces przebiegu introcepcji wartości warunkujących kształtowanie (się) dojrzałości ludzkiej, determinuje proces konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej, której osiągnięcie na poziomie stabilno-harmonijnym wyzwala poczucie szczęścia wpisującego się w indywidualny profil szczęśliwości, dający poczucie spełnienia się, niezależnie od trudności i przeszkód, jakie się pojawiają. Przeszkody te są rozumiane i traktowane jako wyzwanie losowo-kataficzne, któremu trzeba sprostać w postawie męstwa i ufności Bogu, domagają się jakościowej funkcjonalności autonomicznego systemu motywacyjnego⁵³, nie pozostającego bez znaczenia dla jego trajektorii.
- Nakreślone powyżej zagadnienia teoriopoznawcze domagały się odpowiedniego postępowania metodologicznego, znajdującego wyraz w opracowaniu

52 S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000, s. 194–258.

53 S. Seul, *Rozwój tożsamości a aktywność twórcza*, „Nauczyciel i Szkoła” 2004, 3–4 (24–25), s. 266–277.

drugiego rozdziału pt. *Metodologiczny zarys prowadzonych badań nad konstruowaniem (się) autonomicznej tożsamości twórczej*. Jego zakres obejmuje następujące zagadnienia:

1. Od narracji do twórczych badań biograficznych, gdzie podejmuję próbę ukazania związku zagadnień: narracji i hermeneutyki⁵⁴, badań biograficznych⁵⁵, które w kontekście specyfiki zgromadzonego materiału badawczego w wymiarze biograficzno-poetyckiej, wpisującego się również się w obszar etnopoetyki⁵⁶, określam jako twórcze badania biograficzne. Takie postępowanie wydaje się być odpowiednie wobec poruszanej przeze mnie problematyki, domagającej się zastosowania odpowiednich metod badań, którymi są hermeneutyka⁵⁷ i metoda biograficzna⁵⁸, wpisujących się w przestrzeń badań narracyjnych⁵⁹. Zestawienie tych metod, czasem budzących wątpliwości u badaczy⁶⁰, w badanych kwestiach dotyczących autonomicznej tożsamości twórczej i jej konstruowania(się) w perspektywie personalistycznej (teocentrycznej) i pedagogicznej było konieczne ze względu na wspomnianą ich specyfikę. Na szczególną uwagę zasługuje tu zastosowanie hermeneutyki, która umożliwiła pogłębienie rozumienia poruszanych zagadnień prowadzących do stworzenia nowych kategorii badawczych, jak też ich dookreślenie/doprecyzowanie w świetle w biograficznego charakteru wypowiedzi poetycko-narracyjnych podmiotów badań. Bogactwo danych zapewniła różnorodność wykorzystanych technik ich gromadzenia, spośród których należy wymienić: wywiad

54 I. Koczanowicz-Dehnel, *Hermeneutyka a narracja*, „Terazniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, nr 3(55), s. 31.

55 M. Karkowska, *Biografie i badania biograficzne – pojęcia, tworzywo, funkcje. Dlaczego warto gromadzić wspomnienia?*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2021, 6 (1), s. 263–277; K. Kaźmierska, *Badania biograficzne w naukach społecznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2009, 9(4), s. 5–10.

56 S.J. Hartnett, J.D. Engels, „Aria w wojenny czas”. *Poezja śledcza i polityka świadectwa*, tłum. zbiorowe, [w:] *Metody badań jakościowych*, N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), t. 2. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 579–580; L. Richardson, E.A. St. Pierre, *Pisanie jako metoda twórcza*, [w:] *Metody badan jakościowych*, dz. cyt., s. 457–482.

57 W. Torzewski, *Hermeneutyka a kwestia rozumu*, „Filo-Sofija” 2010, nr 11, s. 29–40.

58 M. Karkowska, *Biografie i badania biograficzne – pojęcia, tworzywo, funkcje*, dz. cyt.

59 T. Greenhalgh, J. Russell, D. Swinglehurst., *Narrative methods in quality improvement research*, „Qual Saf Health Care” 2005, 14, s. 443–449. DOI: 10.1136/qshc.2005.014712

60 J. Szymaniak, *Metoda biograficzna w pedagogice*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, 10, s. 276.

narracyjny⁶¹; esej narracyjno-poetycki⁶²; wiersze traktowane przez ich autorów jako dokumentację wyrażanych postaw i emocji; refleksyjno-dygresyjnych komentarzy do wierszy;⁶³ dokumenty zastane⁶⁴ w postaci artykułów na temat twórczości jednego z podmiotów badań, oraz rozmowy dopełniające zbiór danych. W swojej strategii badawczej (jakościowej) przyjąłam tradycyjną koncepcję gromadzenia danych, która nadaje metodzie szersze znaczenie niż technice badawczej, korespondującej z nią. Zastosowanie omówionych metod i technik wiąże się z przyjęciem określonego sposobu analizy i interpretacji materiału badawczego. W tym zakresie przyjąłam, że sposobem analizy jest hermeneutyczna warstwowa analiza treści, wiążąca w sobie hermeneutyczną analizę treści⁶⁵ i warstwową analizę treści⁶⁶, umożliwiającą wydobycie poszczególnych kategorii określających konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej, a tym samym udzielenie odpowiedzi na następujące problemy badawcze. Główny problem badawczy zawiera się w pytaniu: *Jak przedstawia się konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle wypowiedzi poetycko-narracyjnych podmiotów badań?* To pytanie nasunęło konieczność sformułowania następujących problemów szczegółowych: *Jak przedstawiają się kluczowe czynniki determinujące konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej w poetycko-narracyjnych wypowiedziach autorów podmiotów badań? Jakie fundamentalne wartości wylaniają się z tekstów poetycko-narracyjnych i jakie mają one znaczenie dla konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej?* Udzielenie odpowiedzi na te pytania będzie prowadziło ku doprecyzowaniu

-
- 61 C.J. Mylaert, V. Sarubbi Jr., P.R. Gallo, M.L.R. Neto, A.O.A. Reis, *Narrative interviews: an important resource in qualitative research*, „Rev Esc Enferm USP” 2014, 48, s. 184–189, www.ee.usp.br/reusp; K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- 62 Przyjęcie takiego określenia wiąże się z oryginalnym sposobem snutej opowieści o sobie, gdzie uczestnik badań ujmuje istotne dla siebie kwestie posługując się także własną poezją.
- 63 Komentarze te pisane są zgodnie z moją autorską koncepcją eseju refleksyjno-dygresyjnego.
- 64 R.J. Wickham, *Secondary Analysis Research*, „Journal of the Advanced Practitioner in Oncology” 2019, 10(4), s. 395–400, <https://doi.org/106004/jadpro.2019.10.4.7>
- 65 K.A.L. Vieira, G.M. de Queiroz, *Hermeneutic Content Analysis: A Method of Textual Analysis*, „International Journal of Business Marketing and Management (IJBMM)” 2017, 2(8), s. 8–15.
- 66 Zob. M. Szymańska, *Portfolio w kształceniu nauczycieli*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2019, s. 198.

charakterystyki kategorii autonomicznej tożsamości twórczej w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej, co jest efektem procesu jej konstruowania (się). Takie działania umożliwią także realizację postawionego celu badawczego i wyciągnięcie wniosków wydobywających novum z podjętej problematyki badawczej.

2. Biograficzny rys uczestników badań: Władysława Podgórnego i Zbigniewa K. Wrony wynika ze zgromadzonego materiału badawczego, który zasadniczo dokumentuje nie tylko ich historie życiowe na osi czasu, ale jest egzemplifikacją uczuć, postaw, wartości itd. Władysław Podgórnego, poeta piszący swe wiersze i komentarze gwarą, oraz Zbigniew K. Wrona, tworzący także większe formy poetyckie („Oratorium ku czci Matki Boskiej Bolesnej Limanowskiej Pani pt. *droga do CIEBIE*” z 2016 roku, „Oratorium różańcowe: *Małe paciorki. W hołdzie Pani Limanowskiej*” z 2020 roku), traktują swą twórczość przede wszystkim jako personalny testament przekazany potomnym (dzieciom, wnukom i prawnukom). Ten testament, będący niejako ich autobiografią, staje się pewnego rodzaju studium etnograficznym, a wytwory ich pracy wpisują się w zasoby dziedzictwa narodowego obejmującego artefakty kultury regionalnej, co wyraża m.in. sposób ukazania treści poetyckich oraz specyfika języka, jakim się posługują. Warto zapoznać się z wybranymi wierszami i komentarzami do nich pisanymi w stylu refleksyjno-dygresyjnym przez Władysława Podgórnego. Ich „gwarowy” zapis (przykłady w aneksie) wskazuje na przenikanie się kultur ludów przemieszczających się przez ziemię limanowską. Chyszówki, miejsce zamieszkania Władysława Podgórnego, znalazły się na granicy góralsko-lachowskiej, a na kształtowanie się języka mieszkańców tegoż obszaru miał też wpływ język pasterzy wołoskich, którzy od XV wieku przemieszczali się w rejon Beskidów⁶⁷. Język gwarowy jako efekt synergiczny przenikania się różnych kultur w tym obszarze wciąż pozostaje „żywym” fenomenem, który domaga się pogłębionych badań. Zapis tej gwary znajduje się w opracowaniu zatytułowanym „Muzyka ziemi limanowskiej” autorstwa Ludwika Mordarskiego i Leszka Mordarskiego⁶⁸. Autorzy podają:

67 Zob. L. Mordarski, L. Mordarski, *Muzyka ziemi limanowskiej*, z serii „Dziedzictwo Kulturowe”, t. 9, C.I.O.E.F. Sekcja Polska, Warszawa 2005, s. 6–8.

68 Tamże.

Pamiętać przy tym należy, iż gwara w stosunku do kultury materialnej zostaje znacznie wolniej wypierana przez wpływy, gdyż system fonetyczny zdobyty w dzieciństwie, a nawet słownictwo, tkwi niemal niezmiennie do końca życia danego pokolenia i dzięki temu język w swej niezmienniej postaci trwa na danym terenie dłużej niż budownictwo i strój⁶⁹.

Do analizy wykorzystano wiersze i komentarze przełożone z gwary na poprawną polszczyznę przez Martę Szymańską, zaakceptowane przez Władysława Podgórnego, posługującego się nie tylko gwarą ale i poprawną polszczyzną w relacjach społecznych. Z kolei język poetycki Zbigniewa K. Wrony, pochodzącego z Limanowej, jest pełen metafor, porównań itd., dzięki czemu autor „małuje” barwne obrazy duchowej wędrówki ku Transcendencji, sięgając do zasobów piękna ziemi limanowskiej sprzyjającej kształtowaniu (się) postawy kontemplacji duchowej, inspirującej do podejmowania aktywności twórczych wypływających z natchnienia, którego źródłem jest miłość do Boga. Obaj poeci wznoszą swe myśli ku Bogu i Maryi, a ich wypowiedzi naznaczone są wyraźnie mariologicznym kultem, charakterystycznym dla ziemi limanowskiej i okolic. Obu cechuje wrażliwość muzyczno-estetyczna i duchowo-religijna, przejawiająca się w specyficzny dla każdego z nich sposób wynikający z różnych statusów społecznych, miejsca zamieszkania, form aktywności zawodowej i twórczej. Ich twórczość, posiadająca wymiar transformacyjny, koresponduje z silnym poczuciem autonomicznej tożsamości, na której konstruowanie (się) oddziaływały i oddziałują różne czynniki, które zostały wyłonione jako kategorie badawcze. Wybór obu podmiotów badań ma szczególną historię nakreśloną w opisie procesu badawczego. Tę historię znamionuje intuicyjna przypadkowość, jednak ukierunkowaną na cel⁷⁰, urzeczywistniającą się stopniowo, w przelotnych spotkaniach i stopniowym poznawaniu ich wytworów kultury w innych punktach przestrzenno-czasowych. Te spotkania przebiegały zgodnie z realizacją zasad paradygmatu podmiotowo-partycypacyjnego⁷¹. Prowadzone

69 Tamże, s. 7. L. Wajda, *Górale i Lachy na terenie Limanowszczyzny (z pogranicza dialektologii i etnografii)*, „Językoznawca” 1971, nr 23–24, s. 3–4.

70 Por. H. Suri, *Purposeful Sampling in Qualitative Research Synthesis*, „Qualitative Research Journal” 2011, nr 2, s. 63–75.

71 M. Szymańska, *Paradygmat podmiotowo-partycypacyjny*, [w:] *Wybrane metody jakościowe w badaniach*, M. Ciechowska, M. Szymańska (red.), Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018, s. 42–51.

rozmowy i głęboko przemyślane decyzje w zakresie udostępnienia materiału badawczego zaowocowały stworzeniem tej publikacji, która jest pewnego rodzaju świadectwem Wiary, Nadziei i Miłości uczestników badań. Ich biografie wydobywają nie tylko indywidualny profil ich osobowości, ale i specyfikę życia wspólnotowego korespondującą z teorią uczestnictwa Karola Wojtyły⁷².

3. Organizację i przebieg badań nad konstruowaniem (się) autonomicznej tożsamości twórczej w perspektywie poetycko-narracyjnej, która jest umocowana w podejściu personalistyczno-teocentrycznym i pedagogicznym. Organizacja całego procesu badawczego w strategii jakościowej, twórczej, spełnia zasady etycznego postępowania badacza, działającego we wspomnianym paradygmacie podmiotowo-personalistycznym i posługującego się paradygmatem interpretatywnym⁷³ (rozumianym w duchu personalistycznym) w obszarze hermeneutycznej warstwowej analizy i interpretacji treści. Analiza ta umożliwiła powiązanie aspektów teorio-poznawczych z empirycznymi oraz ich interpretację w przyjętej perspektywie, prowadząc ku twórczym rozwiązaniom badanych kwestii, podlegającym refleksyjnej weryfikacji, dzięki między innymi doskonaleniu kompetencji twórczych⁷⁴ i hermeneutycznych⁷⁵ badacza uczestniczącego w tychże badaniach. Punktem odniesienia do ukazania organizacji i przebiegu badań było zastosowanie w tym zakresie koncepcji metodologicznej Krzysztofa J. Szmida⁷⁶.

Rozdział trzeci pt. *Kluczowe czynniki determinujące konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle wypowiedzi autorów tekstów literackich* jest rozdziałem empirycznym, który w warstwie analizy wydobywa takie czynniki, jak:

- a) Poczucie identyfikacji ze środowiskiem życia, jego wymiarem biologicznym, psychologicznym, społecznym (zwłaszcza rodzinnym, wspólnotowym),

72 K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, dz. cyt., s. 301-338.

73 M. Ciechowska, *Klasyczne klasyfikacje paradygmatów*, [w:] *Wybrane metody jakościowe w badaniach*, dz. cyt., s. 36.

74 H.M. Wróblewska, *Kompetencje twórcze w perspektywie pozytywnych zasobów*, „Podstawy Edukacji” 2022, nr 15, s. 133–146.

75 M. Kaliszewska, B. Kłasińska, *The conditioning of hermeneutic competences of students of pedagogy: nature versus culture and education*, „Wychowanie w Rodzinie” 2022, t. 26, s. 171–188. DOI: 10.34616/www.2022.1.171.193

76 K.J. Szmida, *Kreatywność metodologiczna w badaniach pedagogicznych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych Educational Studies Review” 2018, nr 26 (1), s. 139–158.

kulturowym i religijno-duchowym, ukazanymi w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej, stanowiącej zasadniczy punkt odniesienia do materiału badawczego. W omawianej kategorii na szczególną uwagę zasługuje poczucie przywiązania do miejsca swego bytowania, co oddziałuje na kształtowanie (się) konstruktów poczucia tożsamości miejsca w krajobrazie, stanowiącego niejako składową autonomicznej tożsamości twórczej. Spojrzenie na egzystencję obu podmiotów badań z perspektywy metafizycznej, wyraźnie dostrzegalnej w ich wytworach kultury, w ich twórczości i postawie twórczej, wzbogaca poczucie wdzięczności Bogu i innym ludziom za dobro doświadczane w omawianej przestrzeni identyfikacyjnej, sprzyjając konstruowaniu (się) autonomicznej tożsamości twórczej, gdzie twórczość przyjmuje postać transformacyjną. Jedną ze składowych konstruktów badanej tożsamości wskazuje właśnie na osobistą transformacyjną tożsamość twórczą. Nie można tu pominąć znaczenia czynnika *genius loci* ujmowanego w znaczeniu ukazywanej perspektywy badawczej, z której wyłaniają się takie wartości, jak: miłość, wierność, zaangażowanie, pracowitość, służebność wobec Boga, wspólnoty społecznej i religijno-duchowej itd.

- b) Poczucie przynależności społeczno-kulturowej do afirmowanego środowiska życia, wiążące się z poczuciem identyfikacji z nim na poziomie rodziny, lokalnym, wspólnotowo-parafialnym, regionalnym i narodowym (patriotycznym), jest kształtowane w atmosferze rodzinnej przepelnionej miłością, szacunkiem i poczuciem godności, jedności wspólnotowej z innymi, gotowością niesienia pomocy, troską o dobro przyszłych pokoleń, o rozwój kulturowy i duchowy własny i innych. Posiada także charakter praktyczny ukierunkowany na budowanie godziwego dobra wspólnotowego, ujawniającego się w podejmowanych konkretnych aktywnościach życiowych, traktowanych też jako misję, postrzeganą przez pryzmat miłości do Boga oraz okazywanej Mu wierności, rezonującej na innych, kontynuujących je na osi czasu. Opisany czynnik oddziałujący na konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej wydobywa twórczy wymiar jedności, spójności, harmonii integrującej osobę, jej świat przeżyć z innymi wspólnie działającymi na rzecz rodziny, wspólnoty parafialnej czy wspólnoty religijno-duchowej funkcjonującej poza środowiskiem lokalnym, co wskazuje na wagę uczestniczenia w samym człowieczeństwie każdego członka wspólnoty. Jak podaje Karol Wojtyła: „Zdolność uczestniczenia

w samym człowieczeństwie każdego człowieka stanowi rdzeń wszelkiego uczestnictwa i warunkuje personalistyczną wartość wszelkiego działania i bytowania „wspólnie z innymi”⁷⁷.

Przedstawione wyniki prowadzonej hermeneutycznej analizy warstwowej na pierwszym poziomie implikowały do powtórnego przyjrzenia się materiałowi badawczemu celem wyłonienia kluczowych aspektów determinujących jakościowe konstruowanie (się) autonomicznej tożsamości twórczej. Wynikało to z pewnego poczucia „niedosytu” domagającego się stworzenia komplementarnego spojrzenia na omawianą problematykę, co jest przedmiotem rozważań zawartych w kolejnym rozdziale niniejszej publikacji.

Rozdział czwarty wydobywa zatem *Centralne wartości u podstaw konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej w świetle twórczej ekspresji narracyjnej uczestników badań*. Tymi wartościami zasadniczo okazują się być: miłość rodzicielska i wychowawcza; miłość religijno-duchowa lokująca się w centrum konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej; twórczość transformacyjna opisywana w świetle czteroaspektowego paradygmatu interpretacji twórczości, ujmowanego w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej. Z analizy wyłaniają się takie wartości, jak: troska i odpowiedzialność za wychowanie społeczno-moralne kształtujące charakter moralny dzieci, ich postawy patriotyczne, kulturowe i religijno-duchowe, wychowanie umysłowe (na miarę możliwości ekonomiczno-przestrzennych); otwartość i gościnność wobec innych osób; wspieranie się w różnych codziennych sytuacjach rodzinnych i sąsiedzkich, zaangażowanie na rzecz całej społeczności lokalnej (w tym religijno-duchowej) i nie tylko, kultywowanie pasji i zainteresowań, szacunek do Boga, Maryi, i świętych, do innych osób (np. nauczycieli, lekarzy, sąsiadów), szacunek do pracy, a szczególnie do chleba, pokora, odwaga, autonomia, uwielbienie Boga, oddawanie czci Maryi i świętym, modlitwa, pobożność, nadzieja, wiara, wierność, mądrość, prawda, pracowitość, prawowitość, twórczość transformacyjna, ofiarność, wolność, gotowość do podejmowania wyzwań, patriotyzm, piękno i zachwycenie się nim w optyce egzystencjalno-metafizycznej itd. Punktem kluczowym jest miłość do Boga, Maryi i świętych, kultywowana w rodzinie, przenikająca transformacyjną twórczość, pozycjonując ją na poziomie co najmniej dojrzałym, kształtującą postawy wobec siebie, rodziny i innych wspólnot, w których podmioty

77 K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, dz. cyt., s. 332.

badania uczestniczyli. Miłość ta determinuje konstruowanie (się) autonomicznej tożsamość twórczej, uzdalnia do pokonywania trudności i odważnego autonomicznego kształtowania (się) postawy wiarygodnego świadka wyznawanych wartości, wskazuje na jej autentyczność. Marian Golka pisze: „poczucie autentyczności własnej tożsamości – tak jednostkowej, jak i zbiorowej – jest bodaj najważniejszym kryterium „normalności” tożsamości. Także tożsamości wieloskładnikowych”⁷⁸. Można więc przyjąć, że zarówno twórczość jak i autentyczność konstruującą tożsamość cechuje mądra otwartość na innych z zachowaniem dojrzałego samostanowienia, w które wpisuje się wolność stawiająca autonomiczne granice samowoli⁷⁹.

Podsumowując, zgromadzony materiał badawczy został przeze mnie wykorzystany w pewnym zakresie, zostawiając przestrzeń dla dalszych badań. Jego analiza i interpretacja pozwoliła przyjrzeć się bliżej omawianym konstruktom tożsamości oraz udzielić odpowiedzi na postawione problemy badawcze, umożliwiając dokonanie charakterystyki autonomicznej tożsamości twórczej, jak też wydobyć proces jej konstruowania (się) ku osiąganemu poziomowi stabilno-harmonijnemu, korespondującemu z poziomem rozwoju moralnego, poziomem twórczości dojrzałej lub wybitnej w jej transformacyjnym wymiarze, osiągnięciem dojrzałej autonomii, potwierdzającej autentyczność konstruowania (się) wspomnianego konstruktów tożsamości. Kluczem do zrozumienia wskazanych kategorii i procesu jest perspektywa personalistyczno-teocentryczna i pedagogiczno-aksjologiczna, której centralnym punktem odniesienia jest przemieniająca miłość Boga do człowieka, przenikająca wspomniane aspekty. Miłość ta umożliwia zrozumienie, czym jest powołanie człowieka, rozpoznane przez niego jako misja życiowa nadająca znaczenie jego egzystencji. Przedstawienie powyższej tematyki wydobyło wartość i funkcje zastosowanych metod: hermeneutyki i metody biograficznej sięgającej do specyfiki autobiograficznego sposobu prowadzonej narracji przez podmioty badań.

Ukazany przeze mnie materiał badawczy jest również owocem przemyśleń, zainteresowań personalnych i zawodowych, których punktem docelowym jest wspieranie drugiego człowieka w odkrywaniu i odczytywaniu swego życiowego miejsca „tu i teraz”, w przestrzeni osobistej i społecznej, ukierunkowanej na samospełnienie siebie poprzez samoidentyfikację postrzeganą w perspektywie

78 M. Golka, *Czy istnieje wielokulturowość tożsamości?*, dz. cyt., s. 18.

79 Por. tamże.

personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej nadającej *suppositum* szczególnego rysu. Mam nadzieję, że zapoznanie się z analizą i interpretacją tegoż materiału osadzonego w metodologii badań jakościowych (zwłaszcza narracyjnych, w tym biograficznych oraz w hermeneutyce), jak też wynikami prowadzonych badań okaże się pomocnym w rozwiązywaniu problemów oscylujących wokół konstruowania (się) poczucia własnej tożsamości, w tym autonomicznej tożsamości twórczej.

Efektom podejmowanych badań jest pojawienie się *novum* w postaci stworzenia takich kategorii, jak: osobista transformacyjna tożsamość twórcza, autonomiczna tożsamość twórcza, etapy konstruowania (się) autonomicznej tożsamości twórczej, twórcze badania biograficzne, hermeneutyczna warstwowa analizy treści.

Zdając sobie sprawę z tego, że każdy wątek opisywany przeze mnie jest zaledwie dotknięciem ważnych spraw codziennych i badawczych, zapraszam Czytelnika do podejmowania dyskursu na polu naukowym, edukacyjnym i codziennym. Niniejsza publikacja jest zaledwie pochyleniem się nad wagą autonomicznej tożsamości twórczej, postrzeganej w perspektywie personalistyczno-teocentrycznej i pedagogicznej, a zatem takiej, która wskazuje na potrzebę budowania harmonii i integracji wewnętrznej, promieniującej blaskiem dobra, prawdy i piękna, sprzyjającej transformowaniu również środowiska zewnętrznego poprzez twórczość dojrzałą, zanurzoną w miłości do drugiego człowieka, Boga i świata, do miłości siebie samego, domagającej się afirmacji siebie jako osoby powołanej do życia Miłością bez granic. Syntetyzuje ona w sobie wielorakie aspekty, będące przedmiotem prowadzonych przeze mnie badań, co znajduje odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu i spisie bibliograficznym. Może stanie się ona także przedmiotem refleksji nad konstruktami tożsamości w pracy nad konstruowaniem (się) własnej autonomicznej tożsamości twórczej i wspieraniu innych w odkrywaniu nowych jej jakości, wzbogacających przestrzeń samostanowienia, samospełnienia i samopotwierdzenia, dając poczucie szczęścia i dobrostanu. Może być ona dedykowana każdemu, kto jest otwarty na refleksyjne poznawanie prawdy o sobie, czyli na odkrywanie istoty swej tożsamości, która konstruuje (się) na osi czasu osiągając wymiar autonomiczny i twórczy, bowiem każdy człowiek, nie tylko twórca rozumiany w znaczeniu powszechnym, winien stawać się dojrzałym, autonomicznym sprawcą i twórcą podejmowanych aktywności rozwojowych, umożliwiających mu realizację jego powołania życiowego. Taka postawa domaga się ciągłej, odpowiedzialnej pracy

nad sobą, nad własnym integralnym rozwojem, którego „centrum” osadzone jest w duchowości, profilującej tożsamość człowieka, a której jakość wyraża się w kategorii autonomicznej tożsamości twórczej.

Pragnę złożyć podziękowania wszystkim Osobom, dzięki którym ta publikacja ma rację bytu. W jakimś stopniu wpisuje się ona także w obszar pedagogiki świadectwa⁸⁰, które dają swym życiem i postępowaniem uczestnicy badań - Zbigniew K. Wrona i Władysław Podgórn, autorzy tekstów poetycko-narracyjnych. Dziękuję Osobom wspierającym mnie w gromadzeniu materiału empirycznego pisanego gwarą: Marcie Szymańskiej, która podjęła się przełożenia tekstów pisanych gwarą na poprawną polszczyznę, i Urszuli Palka-Ranosz – Dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Dobrej.

80 Z. Marek, A. Walulik, *Pedagogika świadectwa. Perspektywa antropologiczno-kerygmaticzna*, Wydawnictwo Naukowe Ignatianum w Krakowie, Kraków 2019, s. 255.